

ELS BOLETS AL·LUCINÒGENS A CATALUNYA

per Enric Gràcia i Barba

(tast i flaire)

Els fongs són plantes sense clorofil·la que no aprofiten la llum solar com a font d'energia, sinó que l'extreuen de les matèries orgàniques en descomposició o d'organismes vius, com en el cas dels fongs paràsits. Viuen immersos en el substrat, generalment en el sòl, i fan cossos fructífers que en el cas dels fongs superiors anomenem bolets. La coneixença popular dels bolets neix, en un nombre elevat de persones, d'un genú, exclusiu i lloable interès culinari. La història ens mostra que han existit cultures que han emprat els bolets pels efectes psicotròpics que posseeixen algunes substàncies fúngiques. Aquest és el cas dels anomenats bolets al·lucinògens, que per mitjà de diversos compostos químics fan que el seu ingeriment provoqui en l'ésser receptor visions o percepcions imaginàries, generalment plaents.

Segons certs autors, la variada i fantàstica imageria de les piràmides asteques va ésser inspirada i fonamentada per l'ús que els seus dissenyadors varen fer dels bolets al·lucinògens. La distribució geogràfica de les diferents espècies de bolets amb propietats al·lucinògenes està centrada a Àsia, especialment l'àrea siberiana, Europa, Amèrica Central i del Nord.

A Catalunya, tenen efectes al·lucinògens el reig de fageda (*Amanita muscaria*) i espècies dels gèneres *Psilocybe* i *Panaeolus*.

El més antic al·lucinogen

L'*Amanita muscaria* és anomenada a casa nostra reig de fageda, reig bord, reig tinyós, reig vermell, reig foll, oriol foll i matamosques, essent el primer nom l'accepció més estesa. Aquest bolet té una història ben documentada i apareix a les llegendes en diversos països. El trobem citat a les mitologies grega i eslava i en el folklore escandinau i apareix a les tradicions de les tribus índies prehistòriques del nord-est d'Àsia. També s'ha connectat amb la formació de certes sectes dins la primitiva església cris-

tiana. L'*Amanita muscaria* és, possiblement, el més antic al·lucinogen emprat per l'home. Es tracta d'un bolet de 6-20 cm, de barret al principi arrodonit i finalment aplanat, de color vermell escarlata que passa per decoloració a vermell ataronjat o groc daurat, guarnit d'escames blanques, separables, anguloses, restes del vel universal. La cama és blanquinosa, bulbosa a la base, amb un anell robust, membranós i penjant. La volva és reduïda a feixes verrucoses. La carn blanca i groguenca sota la cutícula té una lleugera olor desagradable. Les làmines són de color blanc, cosa que permet diferenciar amb seguretat exemplars decolorats de reig de fageda de l'apreciat reig, ja que aquest darrer té les làmines d'un groc viu. Es fa en boscs de coníferes i de caducifolis, especialment fagedes, i principalment a la part muntana.

Recents estudis químics i farmacològics han demostrat que el prin-

Amanita muscaria

cipal constituent biològicament actiu que té sembla que és el muscimol, un àcid hidroxàmic cíclic insaturat, que s'excreta en els orins, i l'àcid ibotènic. Els efectes d'aquestes substàncies són característics: crispament dels membres, un període de bon humor i eufòria, macroscòpia, ocasionalment visions colorides de caire sobrenatural i il·lusions de grandesa. L'intoxicat pot manifestar violència, religiositat i bogeria, fins que el cansament i el son profund fan presa d'ell. Els alcaloides muscarina i bufotenina actualment sembla que no són els responsables dels efectes al·lucinògens, com anteriorment es creia, sinó tan sols dels efectes adversos sobre l'organisme, per exemple angoixa, basca, vòmit, palpitations, violència, etc.

R. G. Wasson i V. Paulovna, estudiosos de la cultura d'aquest fong, senyalen la possibilitat que la coneixença dels bolets al·lucinògens naixés a Sibèria i s'irradiés

arreu del món: de Sibèria per Borneo i Nova Guinea a Mèxic, pel Caucas a Europa i pel Tíbet a l'Índia.

Els invasors aris de l'Índia, ara fa tres mil cinc-cents, veneraven una planta, el narcòtic soma, centre d'un elaborat culte en què el seu suc embriagador era begut cerimiosament. Més de mil himnes al soma han sobreviscut en el Rig Veda, descrivint la planta i el seu significat detalladament. L'ús del soma va morir fa dos mil anys. Recents investigacions de R.G. Wasson han indicat que l'*Amanita muscaria* és el soma referit en el Rig Veda. Fins fa poc el reig de fageda era emprat com un embriagador orgiàstic a les tribus primitives de la Sibèria. Els bolets secs s'humitejaven a la boca o eren preparats per les dones de les tribus en forma de píndoles després de mastegar-los llargament, tot i que tan sols eren ingerits pels homes. Dels bolets tendres, més rars, se'n feien extractes en aigua o llet, i es prenién sols o amb suc de nabiu uliginós (*Vaccinium uliginosum*) o epilobi angustifoli (*Epilobium angustifolium*). La intoxicació durava de tres a quatre hores i era seguida d'un son profund.

A causa que els bolets a vegades eren difícils d'obtenir i d'elevat preu, els siberians practicaven el ritual de beure els orins d'una persona intoxicada, ja que havien descobert que els principis embriagadors eren excretats sense alteració pels ronyons. (Beure orins no és una pràctica socialment repugnant en algunes parts del món. En àmplies àrees del sud del Sàhara es beuen els orins d'humans i cavalls, no per efectes psicotròpics, sinó pel seu contingut en sals.) El fet de beure orina, segons R.G. Wasson, es menciona en els himnes del Rig Veda referents al soma.

W. Bogoras, que va recórrer la siberiana Kamtchaka, senyala que la ingestió d'*Amanita muscaria* és seguida d'un primer període d'exaltació, on es manifesten a vegades crits i ràbia, i després ve l'aparició d'il·lusions òptiques amb alteració de dimensions d'objectes i veritables metamor-

fosis de siluetes. Altres autors escriuen sobre manifestacions de dansa o sobre fenòmens d'histeria col·lectiva i violència.

R. Heim resumeix els efectes de l'*Amanita* dient: "Provoca símptomes d'intoxicació gastrointestinal rarament seriosa, generalment banal, però sobretot al·lucinacions, deliris, embriagament i excitació dels desigs veneris". Puntualitzada finalment la necessitat d'emprar baixes dosis de bolet, atès que les grans provoquen deliri i convulsions, seguides de la mort. L'antídot per a neutralitzar els efectes muscarínics és l'atropina, essent el pronòstic bo encara que es tracti de casos greus. Els variats efectes de la ingestió del reig de fageda a diferents cultures al·lucinògenes sembla tenir les rels en la variabilitat individual i local del contingut en muscímol i àcid ibotènic i en la diferent preparació del bolet. De fet, és a la cutícula del barret on la muscarina està més concentrada, i a la pràctica trobem que certs pobles, i altres no, separen la cutícula del bolet abans de menjar-lo. A Catalunya va existir amb tota probabilitat una cultura d'utilització del reig de fageda. Suposem un relicte d'aquesta cultura l'extensió a la parla planera de la frase: "Està tocat del bolet" i les accepcions oriol foll i reig foll. La moral cristiana i la Inquisició de segur que varen influir en la seva marginació i en la gairebé absoluta desaparició d'aquesta cultura. En un article publicat fa poc hem localitzat la preparació de l'*Amanita muscaria* per part d'un pastor de Llessui (Pallars Sobirà), que a títol etnobotànic reproduïm a continuació: "S'escapça el bolet i se'n lleva la cama. En una olla es posen a bullir els barrets, dels quals d'antuvi s'ha descartat la cutícula. Es manté l'olla bullint fins que el seu contingut ha quedat reduït a una massa de consistència pastosa, gairebé sòlida. Aquest pòsit es posa a secar a sol i serena el temps suficient —entre dues i tres setmanes— fins que pugui reduir-se a pols. Llavors s'ensuma aquesta pols".

A Catalunya trobem, encara que poc sovintejada, l'accepció de matamosques per a designar l'*Amanita muscaria*. El significat, palès, d'aquesta paraula està lligat als estrangers *fly agaric*, *tue-mouche*, *fliegenschwamm* i, en rus, *mukhomor*. Per aconseguir aquesta higiènica funció, en alguns països trossejaven les cutícules (riques en muscarina) i les barrejaven amb llet i sucre, o mel; en d'altres es limitaven a untar els barrets amb llet o aigua sucrada. A Polònia i Txecoslovàquia sols espolsaven sucre al barret i a Romania col·locaven les amanites simplement a les finestres. Les mosques, atretes per l'esquer, consumien

inadvertidament el verí i més tard morien.

Altres bolets al·lucinògens

La resta de bolets amb propietats al·lucinògenes existents a Catalunya són, segons la nostra informació, desconeguts popularment. I ho són, ben segur, per la seva escassa presència, perquè creixen generalment sobre femta o camps adobats, cosa que els fa indignes i desagradables, i perquè les seves propietats al·lucinògenes van generalment plegades amb les tòxiques.

Són bolets d'aquest tipus els pa-

neolus (*Panaeolus sp.*) i els *Psilocybe sp.* Tenen un contingut més o menys variat de psilocibina, un compost indòlic d'efectes al·lucinògens semblants a la lisèrgida (L.S.D.25), i de substàncies tòxiques.

Els bolets del gènere *Psilocybe* i d'altres (per exemple, *Stropharia*) varen ésser, i són, utilitzats per les cultures índies mexicanes en les seves festes religioses: El nom asteca d'aquests bolets era *teonanacalt*, que vol dir "aliment dels déus". Una dosi de *teonanacalt* raonable (6-12 mg. de bolets secs) comença a donar símptomes des-

prés de vint minuts de l'ingeriment. Els primers signes són, normalment, una dolça eufòria, una aparent brillantor dels colors, ampliació del camp visual i percepcions auditives anormals. El viatge (*trip*) es va fent més fort fins que s'estabilitza al cap d'unes tres hores. En aquest moment es manifesten fortes al·lucinacions visuals i acústiques (particularment amb els ulls clucs), una total eufòria i la manifesta sensació d'universalitat. Després d'aproximadament una hora els efectes van en gradual descens fins a una raonable normalitat al cap de 6-9 hores de la ingestió.

Els exemplars catalans, especialment *Panaeolus foeniceci*, *Panaeolus sphinctrinus* i *Psilocybe semilanceata*, tenen barrets que van de 0,5 a 2 cm, les cames són primes i les làmines de color bru fosc. El contingut de substàncies actives en aquests bolets es veu enterbolit per efectes colaterals adversos: vòmits, malestar general, taquicàrdia, cosa que fa que el seu ús sigui complex i poc engrescador.

Conclusió

L'ús de bolets pels seus efectes al·lucinògens ha estat present a cultures d'Àsia, Europa, Amèrica Central i del Nord. Els pobladors siberians varen incloure'n l'ús a la seva cultura en temps molt llunyans. A Mèxic ha romàs gràcies que entrà a formar part de pràctiques de caire religiós. Pel que fa a Europa, va afectar l'església cristiana primitiva, però més tard la jerarquia de l'església establerta va evitar la formació d'una cultura d'al·lucinògens i reduí l'ús d'aquests bolets a petites comunitats, nuclis literaris, persones marginades físicament (per exemple, pastors) o socialment (possiblement bruixes). Un estudi aprofundit d'història i costums populars desvetllaria amb tota seguretat importants dades de la utilització a Catalunya dels bolets al·lucinògens, especialment en el cas de l'*Amanita muscaria*, el reig de fageda.

Materials de lectura

Heim, R.: *Les champignons toxiques et hallucinogènes*. Ed. Boubée, París 1963.

Wasson, V. Pavlovna & R. Gordon: *Mushrooms, Russia and History*. 2 vol. Nova York 1957.

Font Quer, P.: *Plantas Medicinales*. Labor, Barcelona 1961.

Schultes, R.E.: *Teonanacalt: Narcotic mushrooms of the Aztecs*. Am. Anthropol. 42. 1940.

Schultes, R. E.: *Hallucinogens of Plant Origin*. "Science" 163.

